

KARACADAĞ

DİYARBAKIR HALKEVİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Milli Birlik		<i>Husrev Eldem</i>
Lozan Zaferimiz		<i>Ömer Öner</i>
Hayat	(Şiir)	<i>Ceyhan Atıf Kansu</i>
Köy davası şehirleşmek davasıdır		<i>Dr. Behice Sadık Boran</i>
Sılacı	(Şiir)	<i>Fuat Taşer</i>
Güney Doğu Anadolu'nun kaplıcalarına bir bakış		<i>Seyfi Alpan</i>
Gurbet İlinde	(Şiir)	<i>M. Rüştü Ayaz</i>
Diyarbakırlı bilginler ve ozanlar		<i>A. Şevket Kavut</i>
Göçmen köylerinde zirai tedkik raporu		<i>Mithat Özdoğan</i>
Bibliyografya		<i>A. Şevket Kavut</i>

SAYI: 31

AĞUSTOS

1940

CİLT : 3

DİYARBAKIR BASIMEVİ

Yazı Hey'eti

Salim Atalık — Seyfi Alpan — Kâzım Baykal — Süheyl Beken
Hüsrev Eldem — Usman Eti — Osman Ocak — Kâzım Oral
Ömer Öner — Neşati Üster

MUHABİR AZA : Cavit Demiral (Lice) Münip Gültekin (Ergani)

Fuat Arıkan (Eğil) Calâl Şefkatlioglu (Kulp)

Umumî Neşriyatı İdare eden Yazı İşleri Müdürü
AGÂH ARMAN

Abone Şartları : Yıllığı 100 Kuruş 6 Altı aylığı 50 Kuruş Fiatı 10 Kuruş.

Abone olmak isteyenler Diyarbakır Halkevi başkanlığına müracaat etmelidir.

KARACADAĞ

Diyarbakır Halkevi Tarafından ayda bir Çıkarılır

M İ L L İ B İ R L İ K

Husrev Eldem

Geçen sene harp başhyalidan beri hepimiz yeni bir silahtan ve bu silahın yarattığı muvaffakiyetlerden sık sık bahsedilmeğe başlanıldığını hayretle gördük : 5 inci kol.

Ölümlle boğazlaşan bir orduyu arkadan vuran, hayat ve memnat mücadelesine atılmış bir milleti içinden aç kurt sürüsü gibi kemiren, müthiş bir kolera salgını gibi içerde ölümler saçan kabpe, sinsi ve daima karaktersiz Milliyetsiz ve namussuz ellerde dolaşan bir silah.

Şeref ve istiklalleri için kahramanca döğüşen polonyalıları idare edenlerden biri o zaman bu silahtan acı acı şikâyet etmiş ve seri mağlubiyetleri âmillerinden en mühimi olarak gördüğü bu silahtan bahsederken (içimizden vurulduk) demişti.

Danimarka ve norveç 24 saat içinde işgal edilmişti. Bunu Almanların stratejik muvaffakiyetlerinden ziyade bu menfur silahın içten yaptığı tahribata atfedener daha çoktu.

Beşinci kol Hollandayı düşmanlarına yağlı bir lokma olarak hazırlamıştı. Kolaylıkla yutuldu.

Fransadaki tesirinin çok ani, insafsız ve merhametsiz olduğunu söylediler. JAN Darkın fransası, Napolyonun elinde dünyayı alt üst eden bir kuvvet, FOŞ'un kumandasında zafere ulaşan bir kudret olan fransanın kıymetli ve şerefli ordusu bir anda inhilal ediverdi.

İspanyanın dahili ve siyasi mücadeleleri sırasında orada icat edilmiş olan bu silahtan daha evvel ve ÇEKOSLOVAKYA nın ilhalkında tecrübe edilmiş bulunduğunu

ileri sürenler ve içlerinde bir tür-
lü bir (birlik) yaratmağa muvaf-
fak otamayarak ayrı ayrı gayeler
ve menfaatlar peşinde koşmağa
çalışan Çeklerle SLOVAKLARIN
nihayet iyi bir tecrübe saha ve
unsuru olarak intihap edilmiş
olduğunu da söyleyenler oldu.
Bu silahın öldürücü tesirinden sak-
nabilmek için bütün dünya te-
laş ve heyecan içinde çırpıp
dururken tarihi yaratmış ve ona
ancak istediği cereyanı vermiş
olan âsil bir millet, vakur ve
sakin lakayt bir nazar ve müsteh-
zi bir tebessümle bu hercümerci
bu keşmekeşi seyir etmektedir.

Ebedi ve milli şeflerin arka-
sından, en doğru olduğunda bir
lahze bile şüphe etmediği ve
hatta böyle bir şüpheyi en büyük
bir günah ve suç saydığı yolda
büyük bir sükûnet ve vakarla
yürümesini çok iyi bilen ve bunu
kendisine yeğâne halas ve şeref
yolu olduğuna iman eyleyen genç
ve zinde türk milleti bu karma-
karışık nizamda heyecanlı ve asil
milli bir birliğin sembolüdür.

İstiklâl savaşı bu milli birliğin
mukaddes kudretinin tabii bir
neticesi oldu.

Yürümekten ve soğuktan çat-
lamış çıplak ayakcıklarile sırtında
yavrusu kucagında cephanesi ilgaz
dağının karlı yamaçlarını yüzlerce
defa aşarak, Haymananın taşlı ve
kızgın ovalarında günlerce aç ve

susuz yürüyerek kağnısını cephe-
ye süren nine ve bacılarımız,
savaş meydanlarında insanların
tahammül edemeyeceği ferağatlar
ve akılların alamıyacağı esatiri
kahramanlıklar gösteren ve yara-
tan kardeş ve babalarımız o za-
man yalnız ve yalnız Ebedi şefinin
izini adım adım hiç şaşmadan
hiç yılmadan ve huşu ile takibi
düşünmüşlerdi.

Kimse aldanmamıştı. Namüte-
nahiliğin renk ve milletinin esalet
ve milli birliğinden ilham ve
kudret alan ebedi şefinin ateş
saçan gözlerinin (Ak Denize) di-
kilmdsinin manasını herkes çok
çabuk ve çok iyi anlamıştı. Bu
anlayış bir hamle ve bu hamle
bir volkan oldu ve bir yıldırım
süratle İzmirin şirin sahillerine
kavuştuktan sonra sükûn bulabildi.
Gazi Mustafa Kemal fanilikten
Ebediliğe intikal edince hepimiz
hıçkıra, hıçkıra daima onunla gü-
lüp onunla ağlamış, daima bera-
ber düşünmüş, didinmiş ve uğraş-
mış ve hep onunla düşmüş kalk-
mış olan ve adeta o aziz ve kudsi
varlıktan bir parça bulunan İsmet
İnönü'nün müşfik ve halaskâr
kollarının arasına koştuk.

O hepimizi çelik kollarile hiç
incitmeden kucakladı. En temiz
en kutsi ve içli bir baba şefkat
ve muhabbetile hepimizi bağrına
bastı. Milletinin refah ve saadeti
için ağartılmış saçları, nur saçan

alnında necip milletinin dertlerle derinleşmiş kırışıkları sevgi, samimiyet, cesaret, ümit ve azim ifade eden tebessümü teselli ve enerji kaynağımız oldu.

Ona dört elle ve büyük bir kıskançlıkla içimiz heyecan, muhabbet ve cesaret dolu olarak sarıldık. Onun yürüdüğü yolun en doğru yol olduğunu bildik ve o yoldan gitmekte hiç şaşmamak için hepimiz and içtik.

Kurtuluşa, şeref ve istiklale, refah ve saadete doğru gitmekte

olan emin, ciddi ve vakur hatvelerinin bıraktığı izlerden biraz olsun uzaklaşmanın verebileceği manevi ve öldürücü elem ve azaba çarpılmamak endişesile büyük bir dikkat, sonsuz bir titizlik ve itina göstermekte ne ilahi bir huzur ve saadet var.

Dahili hiç bir ızırabı bulunmayan ve atisinden tamamen emin olan bir millet ne mesuttur.

Ne bahtiyar ne mesut bir milletiz.

LOZAN ZAFERİMİZ

Ömer Öner

Türkün en büyük komutanının, son ve kat'i kumandasını duyan kahraman ordumuz, nihayet son hedefine varmış; istiklâl havamızı bozan, milli hakimiyetimizi yok etmeğe çalışan en büyük düşmanımız denize dökülmüştüki ihtilaf devletleri hariciye nazırları imzasile bir nota alıyoruz. Bu notada iki esaslî nokta göze çarpıyor :

1 — Askerî harekâtın durdurulması,

2 — Konferans ve sulha dair.

29 Eylül 338 tarihinde bu noktaya kısaca bir cevap veriliyor ve Mudanya da bir konferans akdi muvafık görülmüyordu. Aynı zamanda bu konferansa, başkumandanlık namına fevkalâde salâhiyeti haiz olmak üzere garp cephesi orduları kumandanı İsmet Paşa murahhas tayin ediliyordu.

İnönü'nün mert yürekli kahramanı Mudanya da riyaset ettiği bu ilk konferansı bu suretle açmış bulundu. Bir hafta kadar süren münakaşalı müzakerelerden sonra nihayet 10 Birinci Teşrin 1922 tarihinde Mudanya müta-rekesi imza edildi. Neticede Trakya da aslî vatana iltihak etmiş oldu

İşte bundan sonradırki bahis mevzuu olan yegâne mesele yakında başlayacak olan sulh konferansı meselesidir. İcra vekilleri heyetinde, mecliste, encümenlerde sulh konferansına gönderilecek murahhas heyeti mevzuu bahsoluyordu.

Yurt için en büyük hayâtî demek olan bu diplomatik sahada da muvaffakiyet elde etmek için münasip bir heyetin dürüst ve metin iradelerine istinat etmek mecburiyeti karşısında bulunuyordu. Mücadelenin bu en zorlu safhasında intihap işinde titiz davranmanın ne kadar yerinde olduğunu ve büyük lüzumunu daha iyi anlıyabilmek için büyük nutuktan şu parçalarını aynen okumasını muvafık buldum:

(İsmet Paşayı da, heyeti murahhasa riyaseti vazifesini ifa edebilip edemeyeceğini mevcut bunca malumatına rağmen bir daha tetkik ettim. Mudanya konferansını nasıl idare ettiğini teferuatile anlamaya çalıştım. İsmet Paşanın kendisine, tasavvuratıma dair hiç bir kelime söylemiyordum. Nihayet müsbet olarak kararımı verdim. İsmet paşanın heyeti murahhasa reisi olması için daha evvel hariciye vekili olmasını münasip gördüm. Bunu temin için

doğrudan doğruya hariciye vekili Yusuf Kemal beye hususî ve mahrem olarak yazdığım bir şifre telgrafnamede kendisinin hariciye Vekâletinden istifa etmesini ve yerine İsmet Paşanın intihabına bizzat delalet eylemesini rica ettim.)

(İşte ondan sonra idi ki İsmet Paşaya, emri vaki halinde hariciye vekili olacağını ve ondan sonra da sulh kon-

feransına heyeti Murahhasa reisi olarak gideceğini söyledim.) Büyük nutuk : Sahife — 418.

Askerî sahada millî cidalî muvafakiyetle başaran garp orduları kumandanı kahraman İsmet İnönü, milletimizin en büyüğü olan yüce atasının yüksek takdir ve intihapları ile bu defa da diplomatik sahada reisliğe seçilmişti.

28-Birinci Teşrin 1338 de, İtilaf devletleri tarafından Lozanda toplanacak olan sulh müzakeresine davet olunduk. Lozan konferansı umumî içtimaî 21 İkinci Teşrin 922 tarihinde vuku bulmuştu. Bu konferansta Türkiye devletini İsmet Paşa temsil ediyordu. Trabzon mebusu Hasan bey ve Sinop mebusu Rıza Nur bey İsmet Paşanın riyasetindeki Murahhas heyetini teşkil ediyordu. İki devreden ibaret olan sekiz aylık Lozan konferansı mesut neticelerle sona ermiş bulundu. Bu müddet zarfında bir çok münakaşaya ve mücadele devirleri geçirildi. Nihayet, itilaf devletlerinin ihtiras dolu iddiaları istikbalin millî şefi ve Türk istiklalinin muzaffer kahramanının sarsılmaz iradesi karşısında eridi. 24 Temmuz 1923 tarihinde Türk milletinin yaşamağa hakkı ve haklı olduğunu meydana çıkaran Lozan sulhu o değerli vücudun çelik parmakları ile imza edildi.

Lozan muahedesiyle, Türkiyemizin siyasi, İktisadî ve İçtimaî bünyesindeki vukua gelen büyük değişiklikleri izah lâzım görmüyorum. Zira, Lozandan evvelki siyasi hadiseler, düşünce ve neticelerini hemen hepimiz görmüş, duymuş ve işitmiş bulunuyoruz. Yalnız bu büyük Lozan günümüzün hakiki manasile hakiki kıymet ve mahiyetini meydana çıkarmak için onu, Osmanlı imparatorluğunun son ve kati mağlubiyeti

demek olan sevr ahitnamesi ile karşılaştırmak kâfi gelecektir.

1 — Sevr, tek taraflı bir ahitname idi. İtilaf devletlerinin her türlü şahsî menfaatlerini istihdaf ediyordu.

Lozan, iki taraflı bir muahedenedir. Türk istiklal ve hakimiyetinin hakiki çehresini tebarüz ettirir.

2 — Sevr, itilaf devletleriyle beraber Yunanistan ve diğer bir rum hükümeti arasında yurdun tamamen parçalanmasını kabul ve Türk milletini ecnebi hakimiyeti altında inlemeğe mecbur etmişti.

Lozan, yurdun kurtuluşunu ve tam bir istiklalini doğuşunu temin etmiştir.

3 — Sevr, umumî borçlar meselesini alacaklıların dilediği gibi hesap ediyordu.

Lozan, bu borca (Suriye, Irak, Filistin, hicaz ve saire) gibi Osmanlı devletinden ayrılan arazi parçalarının da iştiraklerini temin etti.

4 — Sevr, Osmanlı devrinde sürüp geldiği gibi ecnebilerin adli ve iktisadî müdahalelerini kabul etti.

Lozan, Kapitülasyonları kökünden söküp attı. Ecnebi hakimiyetinin bu sahadaki faaliyetlerini de ortadan kaldırmış oldu.

Yukarda esas hatları meydana çıkarılmağa çalışılan Lozan sulh muahedenamesi, yeni Türk devletinin tam istiklal ve hakimiyetini bütün cihana tasdik ettirdi. Aynı zamanda bütün dünya devletlerinin imzalarını taşıyan milletler arası bir vesika ve bir senet haline geldi. Tarih, Lozan muahedesi-

nin en bariz vasfını, kapitülasyonların ilgası ve milli hakimiyet ve istiklalini her sahada tanınması diye hülasa eder.

Sırası geldiği için Lozan muahedesine ait tarihi hakikatlerin veciz ifadelerini sıralamadan geçemiyeceğim :

Mondros mütarekesi ve Sevr müahedesile Osmanlı imparatorluğu yok olmayı kabul etmişti; Mudanya mütarekesi ve Lozan muahedesile yeni bir Türk devleti varlığını tanıttı.

Türk kuvveti, sultanların ve nedimlerinin elinde Mondrosa ve Sevre kadar indirilmişti;

Ve gene Türk kuvveti, öz Atasının arkadaşlarının ve en yakını olan İnönü ve Lozan kahramanının elinde Mudanya ve Lozan kadar yükseltildi.

Mondrosa ve Mondrosu kabul eden sultan ve hükümetine dayanarak Türk vatanının her tarafına yayılan düşmanlar, Mudanya ile süpürülüp denize ve Türk hudutları dışarısına atıldı; Sevr ve sevrî kabul eden sultan hükümeti Türk vatanını parçalatmış, Türk istiklalini mahvetmiş, Lozan ise Türk vatanının tamamîyetini, Türk devletinin istiklalini temin etti.

Büyük milletim, işte bu büyü hakikatleri gene kendi öz evlatları sayesinde meydana getirmiş oldu. İşte bunun içindirki büyük günlerimizde olduğu şibi her günümüzde de ebedî şef yüce Atamıza minnet ve şükranlarımızı unutmuyor ve eşsiz kahraman millî şefimize başımızdan her an eksilmemesi için sonsuz ömürler diliyoruz.

Hayat

Beyaz badem çiçeği kalbimde açan ümit,
Ve taşların altında gizlenen çiğdem: geçmiş,
Uzaklarda kaybolan renksiz ufuklar geçit,
Ben henüz buradayım yolcular çoktan geçmiş.

Güneş altın bir kapı göğün orta yerinde,
Zaman gülen bir çocuk dağın eteklerinde,
Hayat beni taşıyor sihirli ellerinde,
Bir sabah taşmaktan usamp bırakacak.

Yağmurla yıkanmış dal, gözlerim gibi ıslak.
Nefes alan çalılık arzı dinleyen kulak,
Bir masal kadar güzel, bir masal kadar uzak,
Günün eteklerinden tutarak ufka geçiş.

Güneş alçalmakta ve dağlar yükselmekte,
Ufukta bir pembelik, masmavi ümit gökte,
Yolcu, altın kapılar açık ve beklemekte,
Koş, kapanmadan yetiş kapılar kapanacak...

Ceyhan Atuf Kansu

"Yurt", dan

KÖY DAVASI ŞEHİRLEŞMEK DAVASIDIR

II

Dr. Behice Sadık Boran

Bundan evvelki makalede köy davasını en geniş çerçevesinde vazederek köy meselesinin mahiyetini tahlile çalışmıştım. O makalenin esas tezi, köy davasının kendi başına bir dava olmadığı ancak daha geniş cemiyet bünyesi zaviyesinden görüldüğü zaman doğru olarak anlaşabileceği ve bu bakımdan köy davasının bir «şehirleşme davası» olarak meydana çıktığıdır. Bu makalede meseleyi başka cephesinden, yapılması muhtemel itirazlar bakımından ele alacağız. Evvelâ köyü «Köy» bırakmak arzusu, köyü ideal olarak almak temayülü vardır. Bunun mütemmimi olarak da şehirlerin kusurlarından, şehirleşmenin fenalıklarından bahsedilir. Bir üçüncü telâki olarak, içtimâî tekâmülde şehirleşme vetiresinin sona erdiği, köylere doğru bir cereyan başladığı fikri mevcuttur. Ortaya attığımız iddiaya itiraz edici mahiyette olan bu üç mütalâayı gözden geçirelim:

Köyü «köy» olarak bırakmak veya değiştirmek ve şehirleştirmek münakaşaları olurken göz önünde tutulması lâzım gelen ilk nokta «Köy» mefhumundan ne anladığımızdır. Muhtelif memleketlerin istatistiklerinde itibarı olarak alınan muayyen bir adetten fazla nüfusu olan yerler şehir, daha az olanlar da köy olarak kaydedilir. Bu manâda «köy» istatistiki bir mefhumdur. Sosyolojik bakımdan köyün bu suretle tarifi makbûl değildir. Köyün fonksiyonel bir tarifini yapmak gerektir. Köyün bir kül olarak daha geniş ce-

miyet içindeki fonksiyonunu ve diğer taraftan bu külün dahili bünyesini ve bu bünyeyi teşkil eden cüzlerin birbiriyle olan fonksiyon münasebetlerini tesbit etmek lâzımdır. Köyün fonksiyonu, sosyal bünyede gördüğü iş, ziraî istihaldir. Köyler ziraî nüfusun toprak üstünde tekâsüf ettiği noktalarıdır. Nüfus adedi ne olursa olsun, halkı toprağı sürerek geçinen topluluklar köydür. Bu topluluklarda sınaî, ticarî, mesleki zümreler mevcut değildir. Köylü nüfusu şehirli nüfustan ayırırken dikkat edilecek mümeyyiz fark budur. Şüphesiz nüfus miktarı topluluğun köy veya şehir olmasıyla münasebattardır. Bir köyün hiç bir zaman yüz binlere varan nüfusu olduğu görülmemiştir. Lâkin köyle şehri birbirinden ayırırken muayyen sabit bir rakamı miyar olarak kullanamayız. Tarihî muhtelif devirlerinde bilhassa dağlık mntakalarda rastlanan beş altı hanelik topluluklarda köydür: Homer'in şiirlerinde gururla şehir olarak bahsedilen nüfus kümeleri köydür. Zira her ikisinde toplulukların iktisadî temeli ziraattir.

Köyü şehirden ayıran en umumî vasfa işaret ettikten sonra köy nevelerini de kısaca tesbit etmek lâzımdır. Köy ya bir cemiyet organizasyonunun temel vahidi kıyasisini teşkil eder, yani köyden başka nüfus tekâsüfü (kasaba, metropolis gibi) yoktur: yahut da köy daha mütekâmil nüfus topluluklarının mevcut olduğu bir sosyal bünyede yer almıştır. Birinci halde nüfusun tekâsüfü köy kümelenmelerinden ileri

Siyasal bilgiler mecmuasının 112 inci sayısından alınan bu makalenin birinci kısmı mecmuamızın geçen sayısında neşredilmiştir.

gitmemiştir. Köy cemiyetin mekânda taazzuvunun unsurlarını teşkil eder. Böyle cemiyetlere «köy iktisadiyatı» na müstenit cemiyetler diyebiliriz. İkinci halde, köyden daha mütেকâmil nüfus toplulukları, şehirler, teşekkül etmiştir. Ziraatten başka ticaret, el senayii (kasaba teşekkülü) veya makine senayii ve dünya ticareti (metropolisler teşekkülü) belirmiştir. Bu cemiyetlerde köy, cemiyetin mekânda taazzuvunda temel unsur değildir. Cemiyetin tekâmülündeki bu üç safhaya göre köyün cemiyet bünyesinde oynadığı rol ve köyün dahili sosyal bünyesi değişir.

Şu halde köyü «köy» olarak bırakıp bırakmamaktan bahsederken hangi tip köyü kasdettiğimizi tasrih etmek icabeder. Köyü en umumî ve mümeyyiz vasfiyle, ziraatle iştilgal eden nüfus topluluğu olarak ele alırsak, en mütেকâmil cemiyetlerde dahi mevcut olduğunu görürüz. Ziraî istihsalin mühim bir yer tuttuğu memleketimizde bu mânâda köy, ne kadar sanayileşelim, mevcut olacaktır yani ziraatle iştilgal eden halk ve bu halkın teşkil ettiği topluluklar bulunacaktır. Ziraî nüfus tek çiftlikler halinde dağılmış da olabilir. Lâkin toplu köy cemiyetimizde ananeleşmiş olduğundan ve mektep, yol ve diğer modern ihtiyaçlar da toplu hayatı iltizam ettiğinden ziraî nüfusun toplu cemaatlar halinde yaşamağa devam etmesi çok daha muhtemeldir.

Köy meselesi münakaşasında köy mefhumu bu umumî mânâda kullanılmıyor. Bizde mevcut olan köy sosyal tip veya tiplerinin değiştirilmesi mevzuu bahsoluyor. İlimi köy tetkikleri ilerlememiş olmasına rağmen umumî malûmata ve Ankara köylerindeki şahsî müşahedelerime istinaden bizde değiştirilmesine kani olduğum köy tipini kısaca anlatmak mümkündür.

Köylülerimiz, kapalı inifrat halinde cüzlerdir. Bir köyün diğer köylerle ve şehirle münasebetleri gevşektir. Sosyal cüzler arasında — köyler, şehirler — sıkı mütেকabil tabiiyet mevcut olmadığından köyün hariçten gelecek tesirlere karşı büyük bir muafiyeti vardır. Ankaranın çok yakınındaki köyler bile bu yakınlığın insana umdurduğu derecede şehir tesirinde kalmamıştır. Köylerin sosyal cüzler olarak, bu nisbî muhtarîyeti iş bölümünün fazla ilerlememesinden mütevellittir. Köy bir istihlâk vahidi olarak kendi istihsal ettiğini istihlâk eder. Gaz, tuz, şeker, pamuklu kumaş gibi şeyleri şehirden alırsa da bu ihtiyaçlar asgarî derecede tatmin edildiğinden köyün şehre tabiiyeti fazla değildir. İstihsal bakımından köy, bir kendi için, bir de şehir için istihsalde bulunur. Fazla istihsali ile köyler şehirleri besler. Bu tarzda bir iş bölümü ve istihsal vaziyetinde köyün diğer köyler ve şehirlerle münasebeti elbet de gayet gevşek olacaktır ve köy kendi içine kapalı içtimaî bünyenin diğer cüzlerinden inifrat etmiş bir halde bulunacaktır. Dahili bünyesi bakımından da köy gayet basit bir organizasyon şekil arz eder Cinsiyete ve kısmen yaşa dayanan iş bölümünden başka fonksiyon farklılaşması yoktur. Ancak köyün imamı ve varsa öğretmeni mesleki bir zümreyi temsil eder. Nadiren bir kalaycı veya dülger mevcut olursa da bunlar esas itibarile çiftçidir. İlâveten bu işleri görürler. Bu iş bölümü sistemi ne muvazi olarak mübadele sistemi de çok az inkişaf etmiş bir haldedir. Mevcut mübadelede aynen tediyeye istinat eder. Köy ancak şehirle olan münasebetinde para kullanır. Bu münasebet de cüz'î olduğundan köy daha geniş cemiyet teşkilatında hakim olan para iktisadiyatına pek az dahil olur.

İmam, bekçi, çoban, değirmenci, kalaycı gördükleri fonksiyonlar mukabilinde köyün istihsalinden hisse alırlar. Öğretmen ve eğitimci devlet tarafından bünyesine edildiginden köyün iktisadi devyesinin haricindedir.

Köy cemaatını teşkil eden fertlerin arasındaki münasebetlerde akrabalık ve sıhriyet ve ikinci derecede de komşuluk bağları hâkimdir. Servet farklarına müstenit münasebetler mevcutsa da — fakir, zengin, toprak sahibi ırgat gibi — köyün umumî iktisadi seviyesi yüksek olmadığından bu münasebetler akrabalık ve komşuluk bağlarını tamamiyle kırmamıştır. Akrabalık ve dostluk münasebetleri (kan kardeşliği, süt kardeşliği, ahiret kardeşliği, komşuluk) fertler arasındaki iktisadi münasebetlerin tanziminde büyük bir rol oynar. Borç, mal üleşme, ve iş birliği, akrabalık ve kısmen dostluk ve komşuluk münasebetlerine, örf ve adetlerine göre tanzim olunur. Umumiyetle akrabalık ve komşuluk bağlarıyla iktisadi münasebetler birbirlerini itmam ve takviye eder mahiyette iseler de bazı hallerde bu iki nevi münasebetler çatışır: mal ihtilafından kavga ve ayrılık çıkması gibi... Köy hayatını anane örf ve âdet, ve küçük cemaatin efkârı umumiyesi kontrol eder. Batıl itikatlar bol miktarda da mevcuttur. Bu şartlar altında «ferdi farklar» az inkişaf etmiştir. Fertlerin şahsiyetleri ve zihniyetleri, esas hatları itibariyle birbirine benzer. (1)

(1) Ferdî farkların mevcut olmadığını iddia etmek istemiyorum. Durkheim'in "mihanikî tesa-nüd., e malik olarak tavsif ettiği iptidai cemiyetlerde bile fertler arasında büyük mizaç farkları olduğunu daha sonraki sosyal antropologlar tesbit etmişlerdir. Atfedilen vasıfların nisbi olduğu şehre nisbetle yapıldığı hatırdı tutulmalıdır.

İşte değiştirilmesi lâzım gelen köy bu tip bir sosyal taazzuvdur. Köyün daha mütekamil bir iktisadi ve sosyal bünyeye sahip olmasını köye dönmek ütösisini güdenler de kabul eder. Lâkin bir taraftan bu değiştirmeyi tahakkuk ettirmek isterken diğer taraftan bu değişmenin ihtar edeceği bazı vakıaları kabul etmezler. Bunların başında köylerden şehirlere muhaceret meselesi gelir. Bu vakıa şayanı arzu olmıyan, önlenilmesi lâzım gelen bir hadise olarak ortaya sürülür. Bunun için iki sebep vardır: (1) köyden nüfusun ayrılması ziraî inhitatı mucip olacaktır. (2) Köyden ayrılan nüfus şehirlerde bir sosyal mesele teşkil edecektir. Şehirler, iş arayan, yeri belirsiz, şehir sosyal şartlarına intibak edememiş desorganise insanlarla dolacaktır. Köyden şehire muhaceret garp şehirlerinde sosyal inhitat halinde bulunan sefalet ve cürüm mintakalarını doğurur.

Köyden şehire muhaceretin fenalıkları hakkındaki bu mütalâalarda bir hakikat mevcutsada muhaceretin bu fena neticeleri zarurî değildir. Evvelâ köyden şehire muhaceret ziraî istihsalin inhitatı demek değildir. Filvaki tarihin muhtelif devrelerinde, muhtelif cemiyetlerde şehirlere muhaceret toprağın işlenmeden kalmasını ve ziraî istihsalin inhitatını mucip olmuştur. Lâkin bu muhaceretler mevcut geri teknik değişmeden vaki olan nüfus akınlarıdır. Köylere modern teknik, rasyonel ve makineleşmiş teknik, girdiği zaman şehirlere muhaceret fazlalaşacak fakat ziraî istihsal inhitat etmeyecektir. İleri teknik'e aynı mikdar toprağı hattâ daha geniş sahaları, daha kesif olarak daha az nüfusla sürmek mümkün olacaktır. İleri teknikle hem ziraî istihsalin mikdarı, hem tenevvüü hem mahsullerin kalitesi düzelir, hem de makine kol emeginin yerini aldığından daha

az nüfus ziraatle iştigal eder; fazlası şehirlere muhaceret eder. Memleketimiz iktisadiyatının inkişafı programının diğer bir cehesi de sanayileşme olduğundan, bir kısım nüfusun ziraatten ayrılması sanayileşmenin tahakkuku için lüzumludur. Bu nüfus sanayi ve madencilikte lâzım gelen sâyi temin edecektir. Binaenaleyh köylerden şehirlere muhaceret, ziraî istihsal tekniği değiştirilmek şartıyla, korkulacak bir hadise değil, bilâkis memleketin umumî kalkınması için faydalı bir hâdisedir.

Muhaceret eden nüfusun şehirdeki vaziyetine gelince, bu vaziyet zarurî önüne geçilemez bir hal değildir. Garp memleketlerinin büyük şehirlerindeki sosyal inhitat mıntakaları bu memleketlerdeki rejimin plânsızlığının ve karışıklığının bir tezahürüdür. Memleketin iktisadî hayatını rasyonel bir esasa bağlayan ve bunun mütemmimi olarak şehirlerin büyümesini başıboş bırakmayan bir rejimde şehirlerin bu sefalet mıntakaları da mevcut olmaz. Büyük şehirlerde görülen fazla tehacüm, gayri sıhhi şartlar da hep kontrolsüz ve şursuz büyümenin neticesidir. Diğer taraftan garp şehirleri on dokuzuncu asır tekniğinin doğurduğu nüfus yığınlarıdır. O teknik kabil olduğu kadar mahdut bir sahada âzamî miktarda nüfusun ve müesseselerin tekâsüsünü intaç ediyodu. Halbuki bugünkü teknikle şehirler fonksiyonel temerküzden bir şey kaybetmiyerek geniş sahalar dahilinde yayılabilirler. Münakale ve muhabere vasıtalarının ve teşkilâtının ilerlemesi mesafeleri çok kısaltmıştır. Modern mimarinin önderlerinden olan Amerikalı Frank Liyod bir iki sene evvel intişar eden kitabında şimdiki tekniğin mümkün kıldığı müstakbel şehirleri anlatır. Bunlar, geniş sahalar dahilinde taazzuv etmiş, sıhhi şartları

ve bedii vasıfları haiz, ferah, mesut cemaatlerdir. Modern tekniğin bu imkânlarından istifade etmek ancak şuurlu ve rasyonel bir sosyal teşkilatla olur.

En son olarak garp memleketlerinde şehirlere doğru akının durduğu, şehirlerden uzağa bir akının başladığı iddiasını kısaca tetkik edelim. Filhakika, meselâ Amerikada, sanayi büyük şehirlerden kaçtığı müşahede ediliyor. Lâkin böyle bir vâkıadan şehirlerden köylere doğru bir cereyan başlamıştır; fabrikalar köylere gidiyor, sınaî istihsal ziraatle birleşiyor gibi bir netice çıkarılamaz. Büyük şehirlerden çıkan sanayi müesseseleri köylere gitmiyor: orta veya küçük çapta şehirlere gidiyor; ve bu fabrikalar az işçi çalıştıran ve işçilerinin, sınaî faaliyeti ziraî faaliyetle birleştirdiği «Köy sanayi müesseseleri» değildir. Bunlar yine binlerce amele kullanan fabrikalardır ve amelelerinin ziraî faaliyetle bir alâksı yoktur. İkincisi, tabii menbalarla yakınlık veya muharrik kuvvetin bulunması gibi sebeplerle ziraî bir mıntakada bir fabrika kurulsa dahi az zaman sonra bu fabrika etrafında yeni bir nüfus temerküzü beliriyor ve bu cemaatin iktisadî ve sosyal hayatı köy teşkilat ve hayatı değildir. Amerika Birleşik Devletlerinin şimali şarkî ve merkezi garp kısımlarında bu neviden «tek sanayi şehirleri» çoktur. Bunlar daha büyük merkezler etrafında teşekkül etmiş «peyk» şehirlerdir. Üçüncüsü, ve en mühim olan nokta, sanayi büyük şehirlerden kaçması iki cephe ve daha geniş ve şumullü olan bir iktisadî vetirenin ancak bir cephesidir. Cemiyetin mekânda taazzuvunda yeni bir nüfus ve fonksiyonlar tevazününün cereyan etmekte olmasının neticesidir. Büyük metropolislerin teşekkülü, büyük mıntakaların bu merkezler etrafında

teşkilatlanmasını intaç ediyor. Eskiden orta çapta merkezler etrafında teşkilatlanan küçük mintakalar diğer mintakalarla birleşerek metropolislere tabi hinterlandlar teşkil ediyorlar. Ve bu değişme, mintakalar dahilindeki fonksiyonlar farklılaşması ve terki binde değişmeler doğuruyor. Filen istihsalde bulunan cüzler, küçük perakende ticaret müesseseleri, bilhassa standardize mal satan ticarethaneler, daha küçük topluluklara dağılıyor. Fakat kontrol ve idare fonksiyonları gittikçe büyük şehirlerde temerküz ediyor. Bir korporasyonun fabrikaları metropolisin mintakası dahilindeki orta çaptaki şehirlerde fakat idare merkezi merkez şehirde bulunuyor. Boston ayakkabı sanayi ile tanınmıştır, fakat ayakkabı fabrikaları etrafta Lynn, Brockton, Haverhill'de ve diğer şehirlerde (köylerde değil) dir. Detroit dünyanın en büyük otomobil sanayi merkezidir. fakat fabrikalarının mühim bir kısmı Michigan devletinin diğer şehirlerine dağılmıştır. Modern iktisadiyatta hâkim rol oynayan mali fonksiyonlar da metropolistedir. Bütün mintakanın menkul sermayesi, kredi hareketleri, metropolis bankaları tarafından idare edilir. Geniş okuyucu kitlesi olan büyük gazeteler, toptan ticaret müesseseleri, münakale ve muhabere merkezleri hep metropolistedir ve gittikçe de orada temerküz etmektedir.

Şu halde ademi temerküz cereyanından bahsetmek yanlışdır. Bilâkis gittikçe artan bir temerküz vardır. Metropolislerin hâkimiyetinde daha büyük mintakalar teşkilatlanıyor ve evvelce

kendine mahsus hinterlandı olan şehirler metropolise tâbi cüzler haline geliyorlar. Şehirleşme merkezlerden dalga dalga en küçük topluluklara kadar yayılıyor ve şehirle ziraî mintaka arasındaki farkları ortadan kaldırımağa doğru gidiyor. Bu metropolis ve metropolis mintakalarının teşekkülü ve bunların ehemmiyeti Amerikalı sosyoloğların o kadar dikkat nazarını çekmiştir ki içlerinde, cemiyetlerin müstakbel organizasyonunun dünya mikyasında metropolis mintakalarından müteşkil olacağını ortaya sürenler vardır.

Bu «köy sanayii» tezi mevzuu bahsolurken ortaya sürülen bir misal de Amerikalı Henry Ford'dur. Filvaki Ford sınaî istihsal ile ziraî istihsalini birleştirmek, her âmeleyi aynı zamanda çiftçi yapmak fikrini ileri sürer ve küçük mikyasta bunu tecrübeye de kalkışmıştır. Fakat Ford'un bu fikri teşebbüsü bir «merak» olmaktan ileri gitmemiştir. Nasıl bazı kimselerin çiçek yetiştirmek, pul kolleksiyonu yapmak hattâ kapı tokmakları yapmak merakı varsa, Ford'da da sosyal mahiyette bir takım faaliyetlerde bulunmak merakı vardır. Bu merakını, umumî harpte bir vapur kiralayıp içini pasifistlerle doldurarak harbi sona erdirmek için Avrupaya göndermesiyle, Detroit şehrinin hemen haricinde bir müze yapıp Edison'un laboratuvarını aynen yeniden inşa etmek, Amerikanın istiklalinin ilan edildiği binayı tuğla betuğla taşıtıp yeniden kurmak suretiyle izhar etmiş bir kimsedir. Şimdi de geçirilen

ve kendisine de çok zararı dokunan iktisadî buhrana bir çare olmak üzere böyle bir iddiayı ileri sürüyor. Şurası dikkate şayandır ki Ford bu iddiayı müdafaa ederken, kendisini otomobil kralı yapan teşkilâtı bozmaya ne teşebbüs ediyor, ne de bunu mevzu bahis ediyor. River Rouge'deki fabrikalarında tam istihsal mevsimlerinde halâ yetmiş bin amele çalışıyor. Bu fabrikalar Detroit şehrinin varoşlarındadır ve amelesi şehirde oturur; ziraatle alakası yoktur. Ford her ne kadar çok ihtiyarlamış ve garip merakları olan bir kimse ise de, iktisadî realiteyi kavrayamayacak kadar kör veya bunamış değildir.

Memleketimiz büyük şehirlere, metropolislere malik değildir. Sanayileşme programımızın henüz ilk safhalarında

bulunuyoruz. Bizim için garp memleketlerinin tecrübelerinden istifade ederek o cemiyetlerin hatalarına düşmeden sanayileşme ve şehirleşme mümkündür. Modern tekniğin memleket genişliğinde şuurlu ve kontrollü bir surette tatbikiyle hem ziraî kalkınmamızı, hem sanayileşmemizi temin etmiş oluruz. Ziraî ve sınaî istihsal memleketin bir bütün olan iktisadî bünyesinin parçalarıdır. Ancak her ikisi de aynı tekniğe tâbi tutuldukça ve her ikisi birden şumüllü bir surette görülüp tanzim edildiği takdirde memleketin inkişafı aksamadan mümkün olur. Köy ve şehir daha geniş cemiyet bünyesinin cüzleridir; birbirinden müstakil değildir. Köyle şehir diye bir ikilik olmaz; malıdır ve her ikisi aynı sosyal bünyeye malik olduğu takdirde memleket genişliğindeki sosyal bünye mütecanis ve ahenktar bir mahiyet alır.

SİLACI

Harman sonu güz gelir,
Yaşlı gözler serilir yollara
Titrek dudaklarında üç hece çırpınır:
Bahara...
Bir dalda bir kuş öter...
Yolcu gider...
Yol gider
Ve söner kara bahtların alevi
Hıçkırık nefesinden.
Kimbilir.
Belki bir akis kalır da yolcunun sesinden
Kerpiç duvarların sağır kulaklarında
Yüreklere tesellisini onunla bulur.
Ve yine kimbilir,
Dizüstü emekliyen
Çilesini doldurup ta
Köşede ölümünü bekliden ihtiyar ninele,
Cami avlusu insanları,
Sonu gelmiyen dualarıyla birgün,
Belki merhamete getirip Allahu
Sıladun sağ dönmesini beklিয়েceklerdir gidenin...
Kötü düşler görüp,
Hayra yoracaklardır...
Ve gözlerinde boncuk boncuk yaşlarla
Haber soracaklardır her gelenden...
Lokmalarını sadaka verecekler gurbetteki için,
Faldan alacaklardır selâmet haberini...
Selâm yüklü mektuplar,
Bayramla dolduracak evi.
Adım başına bir koklayıp,
Geceleri boynunda saklıyacak gelin.
Her geçen gün bir çizgi daha çizilecek
Bir duvarın el değmiyen köşesine,
Ve gelecek beklenen bahar.

Fuat Taşer
Servetifünun ' dan

GÜNEY DOĞU ANADOLUNUN KAPLICALARINA

BİR BAKIŞ

Seyfi Aipan

İskenderon körfezi ile Çoruh nehrinin mansabı arasında bir Çizgi çizersek bu çizginin doğusunda kalan kısma «Doğu Anadolu» diyoruz. Doğu Anadoluyu da iki parçaya ayırabiliriz:

- 1 — Doğu Anadolu
- 2 — Güney Doğu Anadolu

Asıl Doğu Anadolu, Toros dağlarının (İranda Fırat nehrinin vadisine kadar uzanan parça) kuzeyinde kalan bölgedir. Doğu Toros dağlarının güneyinde kalan kısımda «Güney Doğu Anadolu» denir. Bu yazımda bu bölgenin kaplıcalarına temas edeceğim.

Diyarbakır Vilayeti :

Çermik kazasında : Bu kasabanın 3 Km. kadar doğusunda Çermik hamamı ismi verilen iki ılıca vardır. Bu iki ılıca üstleri kapalı birer havuzdur.

Havuzlar civarında ayrıca yıkanmak üzere kurnalar vardır. Bu kurnaların kaynağı ılıcaya on metre mesafededir. İlicanın suyu

boldur. İki ılıcadan biri kadınlara diğeri erkeklere aittir. Rıılıcılara Temmuz ve Ağustos aylarında gelen ziyaretçiler pek çoktur. Bu ılıcalar cilt hastalıklarına ve romatizmaya iyi gelmektedir. Suyun harareti 41—45 derecedir. İlicaların yakınında han şeklinde 3 bina vardır. Fakat bu hanlar kâfi değildir. Bu sebepten ziyaretçiler çadırlar kurmaktadır.

Mardin Vilayeti :

Midyat kazasında : Kerburan nahiyesinin Diçenin kenarındaki Kerma köyünde bir ılıca vardır. Bu ılıca dört duvarla örtülmüşadi bir binadır. Suyu kükürtlü ve çelikli dir. Hararet derecesi 38 kadardır. Cilt hastalıklarına ve romatizmaya karşı iyidir. Bir senede Bine yakın ziyaretçisi olur.

Siirt Vilayeti :

Siirt merkez kazasında: Botan suyu kenarında Billoris köyü yakınında (Bu köy kasabanın 13 Km. kadar güneyine düşer.) Bil-

loris hamamı vardır. Bu hamam büyük bir kayanın oyduğundadır. Tesisatı yoktur. Suyu kükürtlüdür. Hararet derecesi 26 dır.

2000 ne yakın ziyaretçisi vardır.

Bu kaplıcanın yakınında ve Botan suyunun batısında kayalar arasında ekşi bir su çıkmaktadır.

Eruh kazasında : Bu kasabanın 40 Km. kadar güney batısında

Diçlenin doğusundaki Hista ve Narımı köyleri arasında Hista kaplıcası (ilçası) vardır. Binası kârgir eski bir odadır. Suyu kükürtlüdür. Suyun harareti 40—45 derecedir: Senede 2000 kişi kadar gelir. Bu toplu malumat bize Güney Doğu Anadolunun kaplıca (ilca) bakımından az çok ahalinin ihtiyacını giderecek vaziyette olduğunu ve fakat ıslaha muhtaç bulunduğunu anlatmaktadır.

GURBET İLİNDE

*Çıktım kayalar üstüne akşam
Baktım kıp kızıl batan güneşe
Gönderdim sana sevgilim ayşe
Uçan kuşlarla bir köme selam*

*Akşamın esmer gamlı güneşi
Yayıldı yavaş, yavaş her yana
Bilsen ne kadar dokundu bana
Uzaktan geçen bir kervan sesi*

*Bütün şu dağlar, bağlar, dereler
Sanki benimle ah eder inler
Gurbet ilinde kalmış öksüzüm*

*Bir çocuk gibi bakar aldanır
Yolunu bekler gelecek sanır
Hicran yaşile ıslanan gözüm*

M. Rüşti Ayaz

DİYARBAKIRLI BİLGİNLER ve OZANLAR

(28 inci Sayıdan)

A. Ş. Kavut

Çakerî

Bende bulunan yazma bir eserde Çakerî mahlasile yazılmış bir ğazel vardır. Bir kaç beyti okunmıyacak kadar silinmiş olan bu gazelden üç beyti aşağıya yazıyorum.

*Göz göz oldu gamınla ağlamadan cism-u tenim
Acıma oldu görüp halıma servi semenim
Zahmı sinemde görüp çekti elin gayri tabib
Bana rihlet görünür durma ulaştır kefenim
Bu garip ilde felek çünkü beni çaldı yere
Çakerî uçmadadır şimdi gözümde vetenim*

ALİ EMİRİ

Meşhur adamlar ansiklopedisinde Ali Emiri hakkında şu malumat kayıtlıdır.

« Millet kütüphanesi ismile memlekete bir kütüphane hediye etmiş olan zattır. Diyarbekirde doğmuştur. Diyarbekir'in eski şairlerinden Seyit Mehmed Emiri çelebinin torunlarından Mehmed Şerif efendinin oğludur. Diyarbekir de ilk tahsilini görmüş ve medresede okumuştur. Kitaba meraklı ve hafızası kuvvetli olduğundan tarihe ve edebiyata dair bir çok şeyler öğrenmiştir. Harput, Sivas, Selânik, Ankara ve Adana Âşar Baş kâtipliğinde Kozan, İçel, Kırşehir, İskovik ve yeni şehir muhasebeciliklerinde Harput, Erzurum, Halep defterdarlıklarında Yanya, İškodra ve Yemen maliye müfettişliklerinde bulunmuş. 1908 den sonra tekaüt olarak İstanbul'a yerleşmiştir. »

« Aldığı maaşları kitaplara vermiş, evli olmadığı ve daima yalnız yaşadığı için hayatında on beş bin cilt kadar kitap toplamıştır ki bunları Fatih'te tramvay durağında Şeyhislem Feyzullah efendi medresesinde tesis ettiği kütüphaneye vakf etmiştir, bazı vakf kütüphaneler de sonraları orada toplanmıştır. »

« Emiri efendi şark kültürüne yetişmiş bir (Bibliographe) ve bir az da (Bibliomane) yani kitap meraklısı idi. »

« (Tarih ve Edebiyat) isimli aylık mecmuasını münhasıran kendine düşman zan ettiklerine ve bilhassa köprülüzade Mehmed Fuad beye istediği gibi hücum edebilmek için neşretmiş ve bir hayli para sarf ederek 31 nüsha çıkarmıştı. İçinde çok garip yazıları bulunan bu mecmuada bazı faydalı edebî vesikalar da vardır. »

« Emiri efendi pek çok manzume de yazmıştır. Divanının bir kaç yüz bin beyitlik olduğunu ve on cilt tutacağını kendi ilân eder dururdu. Bu muazzam divan basılmamıştır. »

« Diyarbekir de yetişen şairlerin hayatını muhtevî (Tez-kireî Şuarayı Amit) isimli eserinin birinci cildi basılmıştır ve burada kendisinin de, tuhaf fıkraları havi, tercümei halini yazmıştır. »

« (Cevahirülmülük) , (Levamiül hamidiye) ve (Ezharı ha-kikat) isimli eserleri de vardır. Eski eserlerden bazılarını da haşiyeler yazarak neşre himmet etmiştir ki (Nevadiri Eslâf) unvanı altında çıkan bu eserlerin isimleri şunlardır:

(Camı cem-âyin, Asafname Nizamüddüvel, Mardin Mülûki Artikiye tarihi, Tunus tarihi, Çin seyatnamesi.)

« Ali Emiri efendi altmış yedi yaşında iken Şişlide Fransız hastahanesinde ölmüş ve Fatih türbesi civarına gömülmüştür. Adı hediye ettiği Millet kütüphanesinden dolayı da-ima milletin hatrasında ihtiram ile yaşamağa layıktır. »

[Meşhur adamlar : Cilt 1 S. 50]

1857—1924 seneleri arasında yaşayan Ali Emirinin vefatı münasebetile Türk tarih encümeni mecmuasında Ahmet Refik bey diyor ki :

«Sinni yetmişe yaklaştığı halde müddeti ömründe hiç evlenmemişti. Onun için aşk, saadet, hayat kitaplarıydı. Hayatını ekseriya vakf ettiği millî kütüphane de geçirir, etrafına toplanan genç dimağların ülfet ve mesaisinden, kendisine karşı gösterdikleri ihtiramattan son derece mahzuz olurdu. Vukuf ve malumatına kıskanırçasına meclubtu. »

[SAYI : 78]

SONU VAR

GÖÇMEN KÖYLERİNDE ZİRAİ TEDKİK RAPORU

Dr. Veteriner Mithat Özdoğan Cenup

Mıntakası Yetiştirme Mütahassısı

Halkevimiz köycülük K. Yeni köy Matrani, Karabaş, Kâbi köylerinde zırai, İktisadi, durumun tetkiki hayvan , yetiştiriciliği ve hastalığı , paraşütle mücadele hakkında halkı tenvir ve irşat etmek üzere bir tetkik gezisi yapmıştır.

Köylerin Coğrafi Vaziyeti :

Yeni köy Diyarbakırın cenubunda Matrani ve Karabaşın şimalinde Kâbinin şarkında ve Dicleye yakın sırtlar eteğinde kurulmuş, matrani, Diyarbakırın cenubunda yeni köyün şarki cenubisinde, Karabaşın şarkında ve Silvan şosasının cenubundaki ovarda kurulmuş, Karabaş D. Bakırın cenubunda ve kâbinin şarkında Matraninin garbinde Silvan şosası cenubunda kurulmuş, Kâbi köyü D. Bakırın cenubunda yeni köy ve matrani, Karabaşın garbinde Dicleye köprüsüne yıkın sırtların cenubi şarkısındaki eteğinde kurulmuştur.

Köylerin vilayetle olan irtibat ve mesafesi :

Yeni köy Dicleden geçmek sureti ile iki kilometre köprüden 13 kilometredir. Matrani Dicleden 10 ve köprüden 1 Karabaş Dicleye

den 9 ve köprüden 13 kilometre kâbi köprüden 12 kilometredir. Bu köyler Dicleden yaya ve hayvanla köprüden araba ile şehire giderler.

Köylerin hane ve nüfusu :

Yeni köy 38 hane 155 nüfus Matrani 100 hane 500 nüfus, Karabaş 138 hane 500 nüfus Kâbi 44 hane 180 nüfustur.

Köylerin İskân vaziyeti :

Kâbi, Karabaş, Yeniköy, Matrani köyleri devlet tarafından kurulmuş modern ve şaraiti sıhhiyeyi haiz çok güzel evler yaptırmıştır. Köylerde umumî misafirhane yok, köylü misafirlerini kendi evinde kabul eder. Köylerde umumî hala yoktur her evde ufak mikyasta halalar yaptırılmıştır.

Köylülerin evlerinde mefruşat oldukça iyidir. Bir iki sandalya ve tek tük karyola bulunur. Her evde bir ahır yapılmıştır. Köylüler hayvan gübresini köyün muhtelif yerlerine atarlar.

Köylülerin geymiş Tarzı :

Kadın ve erkeğin geymiş tarzı çok güzeldir. Elbiselerini kendileri diker ve dokurlar, gelirken beraberlerinde tezgâh ve tarak

getirmedikleri içindirki iç ve dış elbiselerini şehirden temin etmektedirler. Erkekler dış elbiselerini şehirde diktirir ve iç çamaşırlarını ve kadın elbiselerini köylerinde dikerler. Köylerde yün ve pamuk dokuma işlerini bilenler çok olup yukarıda arz edildiği gibi tezgâh ve tarakları olmadığı için yapanlar pek azdır. Yün ve pamuktan yatak ve yorganları mevcut olup yün ve pamuğu hariçten temin ederler köylerde gazyağı yakılır başka yağ kullanmazlar.

Köylünün Tagdiye Tarzı :

Köylüler kış ve yaz aynı şekilde gıda alırlar. Nohut, mercimek mısır, yağ, az miktarda Bulgur, Pirinç, sebze pek nadir yenir. Çünkü bunu şehirden temin etmek mecburiyetindedir. Etsarfıyatı senevi nüfus başına 350 gramı geçmez. Köylüler geldikleri yerden beraber getirdikleri demir ocakları kışın soba ve ocak yazın ocak ve furun olarak kullanırlar. Bununla pek mühim ihtiyaçları temin ederler.

Köylerin İktisadî ve Ziraat Durumu :

Yeni köy ve Kâbi köylerinin iskân eski olduğu için müstahsil bir hale gelmişlerdir. Matrani Karabaş köyleri yeni iskân edildiği için ve tevzi edilen arazileri gayri kâfi olmasından yeni köy ve kâbi köylerine nazaran vaziyetleri düşüktür.

Yeni köyün tahminen 7220 dekar arazisi olup bundan hane başına 150/180 dekar arazi tevzi edilmiştir. Matrani 6000 dekar

araziden hane başına 50/80 dekar Karabaş köyünün umumi arazisi heuüz tesbit edilmediği ve tevzi edilen arazi hane başına 50/60 dekadır. Matrani ve Karabaş köylerine tevzi edilen arazinin yarısı demir geçmez, taşlık kayalıktan ibarettir. Halkın bu demir geçmezlerden istifade edemedikleri bizzat görülmüştür.

Kâbi köyü 1300 dekadır. Bundan hane başına 60 dekar bundan başkade her nüfusa 25 dekar arazi verilmiştir. Bu suretle bu köyde müstahsil bir hale gelmiştir.

Çift ve sagmal hayvanlar mevcudu :

Yeni köyde 24 at, 42 öküz, 2 erkek manda, 35 inek, 50 koyun ve keçi, 5 dişi manda.

Matrani : 5 at, 184 öküz, 15 inek. Karabaş : 276 öküz, 12 at, 75 inek, 5 dişi manda. Kâbi : 92 at, 6 öküz, 60 inek, 4 dişi manda olup bu mikdar göçmenlere aittir.

Hayvan yemleri, mera, otlağıyeye suni çayır :

Yeni köy ve Kâbi köyleriyle diğer köylerde suni çayır, baş başına mera ve otlakiye yoktur. Köylü hayvanlarını arazilerinin arasındaki demir geçmezlerde yetişen otlu arazide otlatır. Ot ihtiyacı çok uzak mahlerden ve bilhassa metruk araziden kosa ile biçerek getirmişlerdir. Hayvan yemleri, arpa, saman, kuru ottur, az miktarda yulafdır. Arazileri susuz olduğu için suni çayır ve yonca ekilmemektedir.

Mevcut ziraat aletleri :

Kara sapan, pulluk, düğen,

kosa, araba, tırmaktır. Köylü bunların ahşap kısmını kendileri tamir etmekte demir kısmını şehirde yaptırmaktadır. Bunları yapacak usta mevcut olup aleti olmadığı için bizzat harice arzi ihtiyacı etmektedir.

Köylünün orak harman durumu :

Yeni köy, Kâbi köyleri ekim işlerini kendileri yapmakta biçim işleri için amele kullanmaktadır. Matrani, Karabaş köyelerine verilen arazi gayri kâfi olduğu içindir ki bu köyler halkı ücret mukabili yeni köy kâbi ve yerli köylere amele olarak çalışmağa gitmektedir.

Tırpancı yevmiyesi 150 kuruş erkek işçi yevmiyesi 40—50 kuruş kadın işçi yevmiyesi 30-40 kuruştur.

Ekilen Mahsul çeşitleri :

Arpa, buğday, yulaf, az miktarda ay çiçeği, mısırdır.

Tohumluk :

Yeni köy, Kâbi köylerinde halk elindeki tohumluklar çok bozuk olup köylü bundan istifade edememekte ve alınan mahsullarda piyasada kıymetini kaybetmekte ve randıman düşüklüğü görülmektedir. Matrani, Kâbi köyelerine tohumluk verilmemiş yalnız köylüye verilen yemlikten bir kısım ayrılarak köylü tohum olarak kullanmıştır.

Makineli ziraat için arazi durumu :

Dört köyün arazisi kısmen olsun makineli ziraata çok elverişlidir ve biçer bağlar orak makineleri burada çok mühim

iş yapar ve harman içinde patoslar kullanılabilir.

Mahsullara hasar iras eden haller :

İlk baharda mahsuller çiçek halinde iken yağın yağmurlar başakları çok zayıf düşürmüştür. Bilhassa pek çok zarar veren civar köylerdeki boranlarda bulunan yabancı güvercinlerdir. Köylü bundan şikâyet etmektedir.

Köyün su vaziyeti :

Yeni köy içinde çok güzel çeşme mevcut olup uzun müddet tamir edilmediğinden akan sular çok fenadır. Bundan başka iki pınar da vardır. Köylü ihtiyacını ekseriya buradan temin eder.

Matrani ve Karabaş :

Köylerinin 300 metre uzağında iki mühim pınar mevcut olup cüz-i bir para ile bu sular köye gelecek vaziyettedir. Bu dört köyün sulu arazisi yoktur. Bu pınardan getirilecek sularla yapılacak çeşmeler ayağı ile köy eceleri yakınında ufak tefek bahçe yapabilecek ve pek çok istifade temin edecektir. Bu köylerde umumi çamaşır hane yok, köylü çamaşırını hariçten getirdiği su ile yıkar. Bilhassa Matrani ve Karabaş köyleri su yüzünden çok sıkıntı çekmektedir.

Kâbi ve Yeni köy :

Ekseriya çamaşırını Diele nehrinde yıkarlar. İçme suyu ile hayvan sularındaki sıkıntıyı bertaraf etmek için Kâbi ve Yeni köy Dieleden hayvanların sular ve kısm çeşme pınar ayaklarından

istifade eder. Bu köylerde Hamam olmadığı için bu ihtiyacı hariçten getirilen sularla temin ederler.

Görüş ve istekler :

Yeni köyde mevcut çeşmenin tamiri ve pınarların islahı ile köye su getirilmesi mevcut tohumluğun tebdili.

Matranide 300metreuzaktaki pınarın çeşme halinde köyge etirilmesi, bunun için köylünün amele olarak yardım edeceği, tohumluk verilmesi tevzi edilen arazinin artırılması.

Karabaş köyüne uzak mesafede bulunan suyun köy içine getirilmesi, arazi ve tohumluk tevzi.

Kâbi: bu köyün en mühim olan ihtiyacı sudur : Biraz uzak pınarın çeşme halinde köye getirilmesi mevcut tohumluğun tebdili.

Dört köyün mektep ihtiyacı merkezi vaziyette bulunan karabaş köyüne bir radyo alınması.

Görüşler : köylünün mahsüllerine zarar veren gövercinlerin münasip bir şekilde zarar vermemesinin temini.

Köylüyü su ihtiyacından kurtarmak için ya halkevi tarafından maddi fedekârlık yapmak suretile mevcut suların islahi ve yahut manevî yardımla hükümet tarafından bu suların köylere getirilmesi. Köylüler maddeten yardım edebilmek için amele vereceklerini musırran ifade etmişlerdir.

Dört köyün mektep ihtiyaçlarını önlemek için bu köylerde

birer okuma odası açılması. İlaç dolap ve masa verilmesi.

Karabaş köyüne bir radyo alınması bu kültürel esastan istifade ettirilmesi. Makineli ziraat için bu işe oldukça elverişli olan köylülere ziraat makine kursu ve bu meyanda hayvan hastalıklarıle mücadele ve hayvan yetiştiriciliği beşeri hastalıklarla korunma esasları üzerinden hiç olmazsa haftada üçgün olmak üzere iki aylık kursun açılması.

Köy hayvanları nalsızdır. Açılacak kursa geleceklerin kolurdu hayvan hastanesindeki nalbant kursuna devamlı nalbandı dersi alınması.

Bunun için idare heyetince esash bir görüşmeden sonra derhal alakadar makamatla temasa geçilerek kursun açılmasının temini.

Biçer bağlar orak makinesile harman ve pulluk işi içinde traktör gibi alatin celbile kombinoşeklinde zirai vaziyetin islahi ve köylünün müstahsil bir hale getirilmesi.

Bu tetkikatın hitamında hayvan yetiştiriciliği ve hastalığıle paraşüt hakkında köylüye konferanslar verilmiştir.

VAN VE BİTLİS VİLAYETLERİ ASKERİ İSTATİSTİĞİ

Ruşçadan çeviren : Mehmet Sadık
İstanbul - Askeri matbaa 1330

A, Şevket Kavut

Kitap Ankarada maarif vekâleti umumi kütüphanesindedir.
(R 1—11 No: 2756)

Kitabı dilimize çeviren, eser için «mütercimim ifadesi» başlığında diyor ki: «Bu kitabın aslı iş bu iki vilayet dahilinde beş seneyi müteceviz müddetle ve memuriyet-i hariciye ile bir çok kereler hemen her köşeyi görüp gezmiş ve lâyükile tetkik edebilmiş olan bir Rus erkânı harp mirıvası tarafırdan yazılmış ve Rusya hükümetince esbafı siyasiye ve askeriyeden naşi gayet mahrem ad edilerek ancak muayyen eşhasa mahsus olmak üzere tab' ve tevzi edilmiştir.»

Bir kaç satır sonra :

«Bu kitabın en ziyade şayanı dikkat ciheti memleketimizin pek çok senelerden beri uğradığı bunca siyasi felâketlerin sebep ve tarızı cereyanını vesaik-i resmıyeye müsteniden ihtıva etmesidir. Ecanibin hakkımızda yazdıkları cildler muhtelif maksatlarla yazılmıştır. Bu kitabın bilhassa hakikatın inkişafı maksadile yazılmış olduğu badel mutalaa teslim edilir.» diyerek kıssa ifadesini bitiriyor.

Eserin bütünü 395 sahifedir. Yazan eserini 4 kitaba bölmüştür.

Birinci kitap 118 inci sahifede sona erer. İki kısma ayrılmıştır.

1— Coğrafya kısmı 2— İstatistik kısmı.

Birinci kısım 68 sahifedir. Muhteviyatı : Vilayetlerin hududu, idari taksimatı, bunların askerlik bakımından önemi, kışın geçitler ve yolların vaziyeti, ovalar, nehirler, göller, bataklıklar, iklim, ziraat, ormanlar v.s.

Doğu anadolu veya bu vilayetlerin coğrafi durumu hakkında malumat edinmek isteyenler için cidden değerli bir mehadır.

İkinci kısımda vilayetlerin idari taksimatı ve köylerin vaziyeti incelenerek bölgenin ziraat durumuna dair istatistikler yapılmıştır.

İkinci kitap : 121 nci sahifeden başlayıp 208 ci sahifede sona erer. 1894—1896 senelerinde Van ve Bitlis vilayetlerindeki Ermeni vukuatını Ermeni komitecilerinin mezalimini, bu bölgelerdeki ecnebi konsoluslarının faaliyetlerini inceliyen muharrir; Ermenilerin vahşetini ve Avrupanın haksız müdahalelerini anlatırken diyor ki :

«Ermeni kanı dökülünce hemen Avrupaya gelüp Ermenistanı yeneden ihya edeceğine iman etmişlerdi. Başka türlü bu derece vahşet irtikâp edilemezdi. Buna sebep ne ? Sonradan Ermenileri kesiyorlar diye bağırabilmek! daha doğrusu hem kendi kendini kesmek, hem de sonra kesiyorlar aman gel'iniz kurtarınız diye feryad etmek. (Sahife 135)

Başka bir yerinde de hakikatı itiraftan çekinmiyor: «Hakikat gözü ile bakıp da hakikatı olduğu gibi söylemek icap ederse Şarkta vahşi müslümanlar değil bilakis şark Hıristiyanları olduğunu itiraf etmek icap eder. Her türlü fenalığı şarktaki Hıristiyanlar irtikap etmiş sonra himayesiz müslümanların başına yüklenmiştir.» (Sahife 181)

Kitabın son kısmında şarkta osmanlı idaresinden ve o zaman Bitlis ve Van bölgelerindeki aşiretlerden ve bunlardan teşkil edilen Hamidiye alaylarından, bundaki maksat ve neticelerinden bahs etmektedir.

Üçüncü kitap : 209 cu sahifeden başlar. 28 sahifedir. Bu kısma ikinci kitapta ki vak'aları aydınlatan ve tamamıyan bazı ilaveler derç edilmiştir. 1894 Sason vak'ası bunun için 28 Temmuz 1896 da verilen müşterek rapor, Erzurum ve Diyarbekir deki Fransız konsoluslarının [Erzurum 19 -31 Ağustos 1894, Diyarbekir 5 T şrinisani 1894] Fransa hariciye nazırına yazdıkları rapor suretleri kitaba konmuştur..

Dördüncü kitap : Ahali hakkında istatistik ve her iki vilayetdeki müstakil kaza ve nahiyelere dair bazı malumat başlığıle başlıyan bu son kitap 156 sahifedir. 239 cu sahifeden başlıyan bu kitapta önce Van şehiri incelenmiş.

Van hakkında iki sahifelik kısca bir melumattan sonra Vanın mahalle ve sokaklarının isimleri ve 1889 senesi tahririne göre hane mikdarına dair büyük bir cetvel ilave edilmiştir. Bu cetvele göre o zaman Vanda 59 mahalle 4953 hane varmış.

Bundan sonra Vanın kaza ve nahiyeleri birer birer alınarak bunlara bağı olan bütün köylerin isimleri ve [1] hane mikdarlarını gösterir bir çok istatistik'ler yapılmıştır.

Aynı metotla Bitlis vilâyeti (Muş, Siirt, Hakkâri ve diğer sancak lar da) tetkik edilerek istatistikler yapılmıştır. Bu istatistiklerden birine göre o zaman Bitlis'te beş mahalle 5100 hane varmış.

Yalnız sason kazasını iyice tetkik edemediğini açıkça söyleyen muharrir: «V. Cunet vesikasında umumiyetle Sason havalisinde 10.370 İslam, 18389 Ermeni, 970 yezidi, 372 sa'reki cem'an 20101 kişi gösterilmiştir. » diyor. Ve yalnız Sason köylerinin adlarını yazmakla iktifa ediyor.

Değerli bu eserin sonuna Bölgeye ait bir topoğrafya haritası, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbekir, Harput vilayetlerinin muhabere hatlarını gösterir bir kroki; ayrıca Bitlis, Van, Erzurum vilayetlerinin nüfus kesafetini gösterir bir kroki ile Sason havalisinin, 1894 Sason vak asına mahsus bir krokisi eklenmiştir.

[1] Hane mikdarları hangi yılki tahririne göre tesbit edilmişse tarihi gösterilmiştir.